

Hav

av

Öar

EN BERÄTTELSE OM
UPPRUSTNINGENS TID

fri tanke

Victor Galaz

FRI TANKE

Stockholm, 2026

Box 3020, 181 03 Lidingö

www.fritanke.se | info@fritanke.se

*FRI TANKE är ett förlag för vetenskap, filosofi, kultur och samhälle.
Vi verkar för bildning och demokrati genom att lyfta fram viktiga
natur- och samhällsvetenskapliga frågor i upplysningens anda.*

Tryckt med stöd av Kungl. Patriotiska Sällskapet

ISBN 978-91-8973-253-7

© Victor Galaz, 2026

FORMGIVNING OMSLAG Beatrice Bohman

TYPSNITT Sabon Next

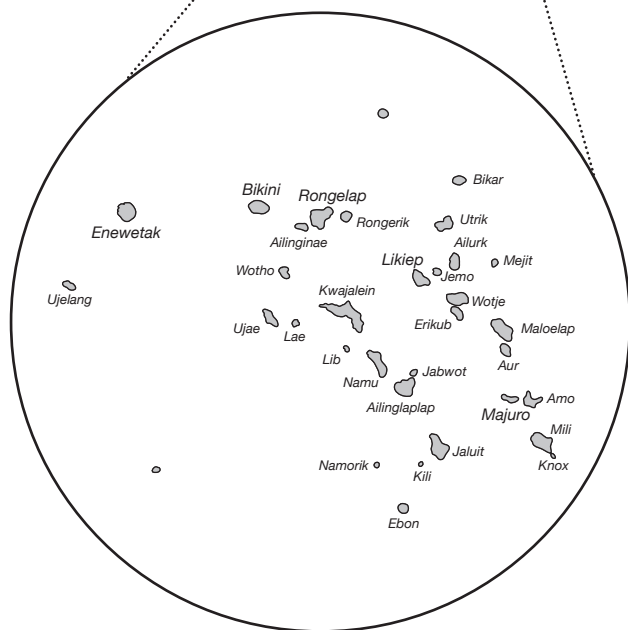
TRYCK Livonia Print, 2026

Innehåll

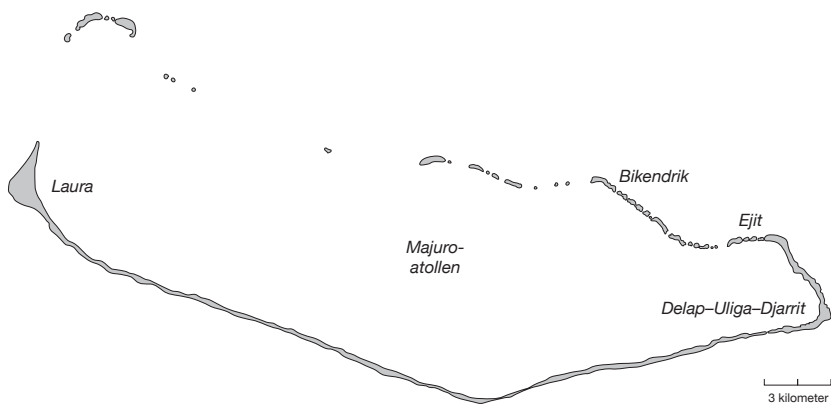
1. Två solar	11
2. För mänsklighetens bästa	21
3. 4.I	29
4. Regnbågskrigare	33
5. Övergiven	41
6. Kryptoparadis	45
7. Raketer	55
8. Astronautens holme	63
9. Korall	69
10. Militarisering	85
11. Minnen	101
12. 1,5 grader	113
13. Majuro	121
14. Instängd	135
15. Migranter	143
16. Cary & Gina	157
17. Överraskning	165
18. Kim	177
19. Från Port Vila till Haag	181
20. Vatuwaqa	191
21. Var och en av oss en ö	195
 Efterord	 207
Tack	211
Noter	215

Till Karin –

*enda anledningen till att jag vågar mig ut på det stora havet
är för att du är min trygga hamn.*

Två solar

DEN FÖRSTA MARS 1954 vaknade människorna på Marshallöarnas nordvästra atoller av ett sken så starkt att det misstogs för en andra sol på himlen. Ljuset och det efterföljande dånet som fortplantades över havet och korallöarna kom från provsprängningen av vad som på den tiden var den kraftfullaste vätebomben i världen, *Castle Bravo*. Vätebombens sprängverkan motsvarade sprängkraften hos tusen Hiroshimabomber. Explosionen från denna bomb skapade en så stor krater på atollens yta att den än idag syns på satellitbilder som ett cirkelformat ärr på ön vars korallkropp tagit tusentals år att bilda.¹

Vätebombens radioaktiva rökplym vecklade ut sig tusentals kvadratkilometer över Marshallöarnas många atoller i det omåttligt stora havet strax norr om ekvatorlinjen, halvvägs mellan Japan och Hawaii. Invånare på Bikini och på den angränsande atollen Enewetak hade tvångsevakuerats av den amerikanska militären flera år tidigare. De skonades därmed från det värsta radioaktiva nedfallet. Andra, som de åttiotal invånarna på atollen Rongelap 150 kilometer öster om Bikini, var helt ovetande om vad som väntade dem. Vittnesmålen därifrån och från närliggande öar berättar om ett kraftigt färggrant sken i horisonten, och en vind så stark och het att fönster sprack och takplåt flög av de enkla husen likt höstlöv efter en storm.

✱

I takt med att den regelbaserade världsordningen krackelerar under tyngden av despoter och deras krigshets i både öst och väst sker idag något som många trodde var otänkbart för bara några år sedan – vi kliver in i en ny epok av kärnvapenkapprustning. Världens kärnvapenstater expanderar och moderniserar sina kärnvapenarsenaler. I USA, Ryssland, Storbritannien, Frankrike, Indien, Pakistan, Nordkorea, Israel och Kina står 9 500 kärnvapen med en sammanlagd sprängkraft som motsvarar 145 000 Hiroshimabomber ständigt redo att användas. En femtedel av dessa, drygt 2 000 kärnvapenspetsar, kan avfyras inom några minuter och nå vilken del av världen som helst inom en halvtimme.²

I slutet av 2024 reviderade Ryssland sin kärnvapendoktrin, vilket i praktiken innebar att landet sänkte tröskeln för när man kan tänka sig utföra en kärnvapenattack mot en främmande makt.³ Doktrinskiftet följde efter utannonserade ryska övningar längs gränsen till Ukraina som simulerade användningen av taktiska kärnvapen.⁴ Ryssland är långt ifrån ensamt om att bidra till den växande hotbilden. Enligt analyser av satellitbilder över den kinesiska militärbasen Lop Nur i nordvästra Kina, tycks det som att landet förbereder sig på att återuppta underjordiska kärnvapentester.⁵ När alliansen mellan Australien och Stillahavsnationer växte sig starkare under sommaren 2026 bestämde sig Kina för att avfyra en ballistisk robot från en atomdriven ubåt som legat dold under den blåa kontinentens salta vatten. Roboten, som landade i havet nära den klimatdrabbade önationen Tuvalu territorialvatten, bar förvisso på en ofarlig övningsladdning men är (vilket alla vet) utformad för att kunna bära kärnvapen.⁶ I Sydkorea och i Japan diskuteras sedan många år behovet av att utveckla egna kärnvapen för att hantera hotet från den lynniga despoten i grannlandet i norr. I oktober 2025 skakades världen av Donald Trumps uttalande

om att USA planerade att återuppta provsprängningar med kärnvapen, något som ledde till att Vladimir Putin svarade med att uttrycka ett liknande intresse.⁷ Mellan 2025 och 2034 planerar det amerikanska försvaret att investera 95 miljarder dollar per år i en uppgradering av sitt kärnvapenförsvär.⁸

I Europa märks en liknande förändring. Den politiska debatten i Tyskland och Polen tycks sakteligen skifta åt att stödja utvecklingen av egna starkare kärnvapenförsvär.⁹ För något år sedan informerade den holländska försvarsmakten om att dess stridsflygplan F-16 nu fasas ut för att ge plats åt stridsflygplan av modell F-35. Det senare kallas Dual-Capable Aircraft på grund av sin förbättrade förmåga att slå tillbaka med kärnvapen vid ett eventuellt uppblossande kärnvapenkrig i Europa.¹⁰ Ukrainas president Volodymyr Zelenskyj har uttryckt att landet behöver antingen ett medlemskap i Nato eller kärnvapen för att kunna freda sig mot ett aggressivt Ryssland.¹¹ Även i Sverige hörs riksdagspolitiker och opinionsbildare (inklusive *Dagens Nyheters* ledarredaktion)¹² ropa att tiden nu är mogen för en blågul kärnvapenarsenal.¹³ Kärnvapenhotet, som tidigare bara var en viskning i bakgrunden, har växt till ett ihållande hamrande bakgrundsljud som inte längre går att ignorera.

*

Nioårige Tony befann sig på Likiepatollen med sin morfar dagen då Castle Bravo detonerade. Tonys morfar hade precis kastat ut sitt fiskenät. Pojken, som brukade fånga havsmus i vattnet runt holmen, den märkliga meterlånga fisken med de gröna ögonen och en kropp som med sin långa svans gav den sitt udda namn, var just denna morgon på jakt efter makrill. Fiskenätet sjönk långsamt ned genom det salta vattenbrynet när ljuset och det mullrande ljudet av åska nådde dem. Himlen färgades röd. Allt färgades rött. Med en flätad korg i händerna

hörde Tony morfadern skrika: »Spring mot huset!« Paralyserad av skräck kände han en varm vätska rinna från byxgrenen ned längs ena benet. Morfadern släppte allt han höll i händerna, tog upp pojken i famnen och bar honom tillbaka till huset. Väl framme satte morfadern en bit metall i handen på Tony och bad honom springa och ringa i byns varningsklocka, en uttjänad syrgasbehållare som hängde från ett träd.¹⁴

Den lilla flickan Lijon på atollen Rongelap skulle fylla åtta år dagen då hon väcktes av en blixst på horisonten. Hon hade sovit hos sin mormor den natten. Hon brukade bada i lagunen i närheten, just denna del av korallreven var känd för sina många musslor. Hon låg kvar i sängen och grät av skräck över dånet som fick marken att skaka. Lijon trodde att huset stuckits i brand, men förstod efter en stund att det var något annat. Någon hördes ropa att kriget börjat igen. Sedan täcktes himlen av ett stort moln.¹⁵

Almira på Rongelap var 17 år och gravid. Hennes ettårige son Alet lekte vid lagunens vattenbryn den morgonen. Det var här som de sista marshalllesiska seglarna, eller vågpiloterna *ri-meto* som de också kallades, utbildades.¹⁶ Den gulvita askan som föll från himlen fastnade på hela kroppen. Almiras ögon kändes grusiga och kliade oavbrutet, hur mycket hon än försökte stilla klådan. Hennes pojkes hår färgades rött av nedfallet, och han fick svårt att andas. Alet skulle komma att få syskon många år senare, och se hur de växte om honom i tidiga år trots att han egentligen var betydligt äldre. Hans yngste bror döptes till James.¹⁷

Ute i det öppna havet öster om Rongelap såg även 23 japaniska fiskare på träbåten *Daigo Fukuryū Maru* himlen lysa upp. En av männen i besättningen, en av flera krigsveteraner ombord, förstod dess innebörd och skrek »atombomb!« rakt ut i den svarta natten.¹⁸

Från luften var perspektivet ett annat. Amerikanen och arméläkaren Norman Panting var 26 år när han klev ombord på stridsplanet, en Douglas C-47, på atollen Enewetaks startbana klockan fyra samma morgon. Samtliga passagerare bar solglasögon trots mörkret som omslöt planet när de lyfte, alla i väntan på att Castle Bravos starka sol skulle visa sig i horisonten. När skenet till slut lyste upp den mörka himlen över Bikini såg Norman »tusentals demoners kraft frigöras«. Demonerna, tänkte han, jublade »frihet!«¹⁹

Några timmar efter explosionen föll radioaktiv vit aska stilla ned från himlen över fiskarna på *Daigo Fukuryū Maru*, över de boende på Rongelap och de angränsande atollerna Utrik, Rongerik och Ailinginae. Till skillnad från *Kuroi Ame*, det svarta askfyllda regnet som föll över Hiroshima och Nagasaki 1945, var det inte sot som föll ned. Det var pulveriserade rester av tusenåriga korallrev och sand som svepts upp tusentals meter av vätebombens utlösta energi. Vuxna och barn på Rongelap som aldrig upplevt en snöbeklädd vinter trodde att det radioaktiva pulvret som föll ned var snö. Några gnuggade in pulvret i håret. Andra smakade på det. Regnvattnet som samlats i kärl antog en mörk gulaktig färg och smakade bittert.²⁰

Senare samma dag slog den akuta radioaktiva förgiftningen till. Att sova var omöjligt, hela kroppen kliade. Sedan kom den pulserande huvudvärken, kräkningarna, diarréer och håravfall. Många hade brännskador på armar, ben och hals.²¹

De såg ut som astronauter, de två amerikaner iklädda skyddsdräkter som dagen därpå anlände till Rongelap i sitt sjöflygplan. Främlingarna uppmanade de boende att inte dricka av vattnet innan de hoppade in i sitt plan och försvann lika fort som de hade kommit. Det var ett råd som var omöjligt att följa.²² Ännu två dagar passerade innan de boende på Rongelap fick besök igen av amerikansk militär. Denna gång var uppmaningen

bestämd. Alla skulle evakueras omedelbart, utan någon vidare förklaring och utan något mer än det de hade på kroppen. Familjerna fördes iväg med båt och sjöflygplan till atollen Kwajalein där de fick husera i enkla baracker inom ett avspärrat område. I stort sett samtliga var sjuka efter den strålning de utsatts för.²³

De evakuerade rongelapeserna fick tre mål mat om dagen, och tvingades att tvätta av hela kroppen i lagunen lika ofta. Amerikansk militärpersonal radade upp befolkningen längs stranden och svepte metallklädda Geigermätare stora som mjölkpaket över deras kroppar för att mäta förekomsten av radioaktiva partiklar. Fördämlingen i att behöva visa sig näst intill naken inför främmande män var ett hjärtlöst avsteg från lokala sedvänjor där offentlig nakenhet för kvinnor är strikt tabu.²⁴

*

Det pågår en kamp om hur vi ska förstå, och prata om Stilla havets historia och framtid. Koloniala stormakter som Frankrike, Spanien, USA, Tyskland och Japan tog tidigt ett fast grepp om denna del av världen, klippte och styckade upp dess pärlband av öar förenade kulturellt och genom migration under årtusenden i olika delar, och gav dem nya namn utan hänsyn till deras etymologi och historia. Marshallöarna, som fått sitt namn efter den brittiske upptäcktsresanden John Marshall efter hans besök i slutet av 1700-talet, är bara ett exempel. Till en diger lista kan läggas platser som Julön, Franska Polynesien, Marquesasöarna, Gilbertöarna, Nya Kaledonien och Karolinerna.²⁵

I våra dagar ses dessa platser ofta som avlägsna paradisöar, eller som platser som tillåter världens elit att gömma undan sina rikedomar. Ibland nämns de som möjliga experimentverkstäder för drömmar om nya styrelseformer och finanssystem som bärs upp av ökända kryptovalutor som Bitcoin.

Den yngre generationens politiker, poeter, musiker, klimat- och fredsaktivister, samt självständighetsförespråkare benämner hellre denna blåa kontinent Oceanien. Det är ett försök att en gång för alla slå sönder den historiska nidd bilden av Stilla havet som ett blått, avlägset, ociviliserat ingenmansland, redo att befolkas, fostras och exploateras på sina naturrikedomar. Den nya berättelsen om Oceanien lyfter istället fram de väldiga saltvattensvidder vars tusenåriga korallrev, atoller och kulturer omfamnar en stor del av Jordens yta.²⁶

Få fångar denna alternativa bild av Oceanien så träffande som den tonganske och fijianske författaren och antropologen Epeli Hau'ofa (1939–2009) i essän »Our Sea of Islands« (1993). Texten är en skarp uppgörelse med den förminskande bilden av Oceaniens öar som alltför små, fattiga, isolerade och underutvecklade för att klara sig utan världens stormakters skyddande famntag. Oceanien, menar Epeli Hau'ofa, är inte en avlägsen plats med spridda öar i ett enormt hav. Det är ett hav av öar, ofrånkomligt förenade med varandra i tid och rum genom tusenåriga släktband med historiens modigaste sjöfarare.²⁷

Det geografiska avståndet mellan Oceaniens öar må vara långt. Men de ärr som bildats efter århundraden av kolonialisering, årtionden av kärnvapensprängningar, tvångsförflyttningar utan slut, och den allt mer kännbara klimatkrisen binder samman Stilla havets befolkning likt de bergskedjor som formats djupt i havets botten.

Klimatkrisen och den tilltagande risken för kärnvapenkrig är oskiljbara fenomen. Vi kan som art inte överleva det ena utan att ta oss an det andra. Ingenstans i världen blir denna observation tydligare än på Marshallöarna och i Stilla havet. Det som idag sker längs detta havs ändlösa vidder skulle mycket väl kunna ses som en föraning av den framtid som väntar oss. Det är här geopolitikens, klimatkrisens och kärnvapenkapprustningens

genomträngande krafter möts, och det är här som människor finner styrka i varandra för att bemöta dess konsekvenser. Det är här vi kan skönja grunddragen i våra öden som – trots det omåttligt stora havet som skiljer oss åt – är obönhörligt förenade med varandra. Som den Guamfödde poeten och författaren Julian Aguon uttrycker det – vi kommer antingen att överleva, eller gå under, tillsammans.²⁸

I den enastående vackra *Atlas över avlägsna öar* (en bok som på många sätt inspirerat denna) gör den tyska författaren Judith Schalansky en central observation. Fjärran öar ses ofta av oss i väst som marginella fotnoter till viktigare skeenden.²⁹ Den som tar sig tid att fördjupa sig i dessa öars rika historia inser snart att de tvärtom ofta stått i centrum för händelser som format den värld som vi alla lever i.

*

Efter ett par månader på Kwajalein förflyttades Rongelaps befolkning till den lilla och karga ön Ejit i Majuroatollen. Livet på Ejit kännetecknades av brist på både mat och vatten. Tre år senare, 1957, meddelade den amerikanska atomenergikommissionen (*United States Atomic Energy Commission*) de evakuerade att det var säkert att återvända till Rongelap. Radioaktiviteten på ön, menade kommissionen, var inte längre ett problem.

Det visade sig vara fel. En osynlig mördare gömde sig i jord, dricksvatten, växtlighet och djurliv. Döden trängde sig in i livets väv när fiskarna åt radioaktiva alger och plankton, i trädens rötter när de samlade upp radioaktivt vatten som legat i jord mättad av strålning, i hela omgivningen genom de radioaktiva partiklar som ömsom vilade på mark och växtlighet, ömsom bars av vinden. Radioaktiviteten kunde fortplantas hos fiskbestånden tusenfalt innan de fångades av öns invånare för att konsumeras. Växtligheten på ön hade också vid Rong-

elapbefolkningens återkomst märkliga utväxter, något som enligt forskare kunde ses som strålningssalstrade mutationer. De fåglar som tidigare fungerat som föda hade nu märkligt hårda svullnader på strupen. Enklare sår på kroppen hos de boende vägrade att läka och förblev infekterade i månader. Matförgiftningarna var återkommande, oavsett om födan som intogs kom från hav eller land.

Hårdast drabbades kvinnorna. Kraftigt prematura födslar med döda foster som »såg ut som vindruvor«. Dödfödda foster utan benstruktur och med genomskinlig hud som marshalle-erna kommit att kalla *jellyfish babies*. En del barn föddes med grava missbildningar och deformerade skallar. Andra stannade i växten.³⁰ Somliga överlevde till synes oskadda. Men efter många år på Rongelap infann sig cancer. Leukemi. Sköldkörtelcancer. Tumörer i lever, hjärna, urinvägar, mage och bröst.³¹

För mänsklighetens bästa

VI KOMMER ALDRIG få veta om dessa skador och lidande kan knytas till just Castle Bravos explosion. Castle Bravo var nämligen bara en i raden av provsprängningar som genomfördes av den amerikanska krigsmakten på Marshallöarna. Sammanlagt 67 bomber föll över öarna åren 1946 till 1958. Sprängningarna skedde i serier med kodnamn som *Crossroads* (1946), *Sandstone* (1948), *Greenhouse* (1951), *Ivy* (1952), *Castle* (1954), *Redwing* (1956), *Hardtack I* (1958).¹ Tjugotre av dessa kärnvapensprängningar, varav tjugo med vätebomber, genomfördes på Bikiniatollen. Det radioaktiva nedfallet flög vidsträckt långt bortom atollens öar av korall.

Den sammanlagda sprängkraften hos dessa 67 sprängningar motsvarar 7 200 atombomber av samma storlek som *Little Boy*, atombomben som detonerade över Hiroshima vid andra världskrigets slut. Om omfattningen fortfarande är svårbegriplig så finns det en annan liknelse. De amerikanska kärnvapentesterna över Marshallöarnas atoller motsvarar sprängningen av nästan en Hiroshimabomb varje dag under tjugo års tid.² Nedfallet från samtliga dessa tester misstänks ha fallit över Rongelap och dess befolkning. Stilla, osynligt, oanmält.³

Det finns de som liknar dessa sprängningar vid ett kärnvapenkrig i det tysta, en atomålderns långsamma och osynliga våld.⁴ Varför Marshallöarna och Bikiniatollen valts ut som skådeplats för kärnvapensprängningar är noggrant dokumenterat. Den

amerikanska atomenergikommissionen konstaterade bara ett par år efter att atombomberna föll över Hiroshima och Nagasaki att »den amerikanska dominansen inom kärnvapenområdet inte är statisk. Den bygger på att fullfölja tester och att forskare kan observera kärnvapenfenomen som bara kan studeras på ett adekvat sätt genom fullskaliga provsprängningar«. I en rapport från 1947 presenteras den militärvetenskapliga logik som låg bakom sprängningarna på Marshallöarna. Nu, menade man, skulle alla de tester och mätningar som inte kunde genomföras under och efter atombombernas explosion över Hiroshima och Nagasaki äntligen kunna förverkligas. Även om forskare visste en del om atombombernas sprängkraft, visste man lite om dess effekter. Hur påverkas skroven på amerikanska hangarfartyg av en kärnvapenexplosion? Hur utvecklas lufttryck, rörelsemängd, acceleration, intensitet av gammastrålning? Människor dör av bomben, det vet man, men vilka kroppsskador uppstår av strålning? Vilka skador är resultatet av den hetta som följer efter explosionen, och vilka har att göra med andra efterverkningar som bristande sjukvård och avsaknaden av mat?⁶

Åtta år före Castle Bravo, den 24 januari 1946, hade den amerikanska administrationen meddelat att Bikini uppfyllde alla de krav som satts upp inför de planerade testerna. Atollen befann sig under amerikansk kontroll. Öarna hade en geografisk placering som garanterade få stormar och ett varmt väder, vilket underlättade planeringen av provsprängningarna. Dessutom hade de en befolkning som »enkelt« kunde omlokaliseras.⁷

Några månader senare samma år tvångsförflyttades vuxna och barn, totalt 167 personer, från Bikini- till Rongerikatollen för att ge plats åt kärnvapensprängningarna i *Operation Crossroads*. Det hela, sade man till de boende, gjordes »för mänsklighetens bästa«. Den teknik som den amerikanska militären utvecklade skulle »bringa ett slut på alla världens krig« och

omlokaliseringen skulle bara vara tillfällig. Verkligheten blev en annan. Dels behövde fler kärnvapentester genomföras i strävan efter att tämja vätebomben. Dels gjorde de oväntat höga halterna av radioaktivitet som uppmättes på Bikini det omöjligt att uppfylla löftet om att en dag få återvända.

Livet som atomnomader på Rongerik blev svårt. Efter rapporter om svältliknande levnadsförhållanden på ön förflyttades Bikinibefolkningen 1948 till ön Kwajalein där de fick husera i enkla plåtskjul. Skjulen radades upp på en landyta bredvid en landningsbana för amerikanska militärplan. Därefter följde ytterligare en flytt, denna gång till ön Kili som till ytan bara var hälften så stor som Bikini och som saknade möjlighet till odling eller fiske. Inte heller fanns de korallrev som agerar skydd mot havets vågor. Återkommande översvämningar svepte med sig de få ägodelar befolkningen kunnat tillskansa sig.

Tjugo år senare utannonserade den amerikanska presidenten Lyndon B. Johnson att Bikiniatollen nu var säker att återvända till. En del, men långt ifrån alla, Bikinibor återvände från och med 1968. Efter några år uppmättes höga halter av det radioaktiva ämnet cesium-137 i de boendes kroppar, och en del förflyttades därför ytterligare en gång tillbaka till öarna Kili och Ejit.⁸ Här lever efterlevande till den tvångsförflyttade Bikinibefolkningen än idag.

Önationens befolkning och Marshallöarnas ledare var allt annat än passiva åskådare till denna våldsamma expropriering av deras hem. Önationens representanter bad vid upprepade tillfällen FN att ingripa för att stoppa de amerikanska kärnvapentesterna. Vid ett tillfälle under 1958 bad Marshallöarnas representanter FN:s generalsekreterare Dag Hammarskjöld att medge en omröstning för att stoppa de amerikanska provsprängningarna. De blev inte hörda. Bombningarna fortsatte.⁹

Bikiniatollen har en egen flagga, och den berättar en historia. Dess utformning med rödvita ränder och en stjärnfylld blå rektangel i vänstra hörnet gör att flaggan till stor del liknar den amerikanska. Det är ingen slump. Flaggan symboliserar stormaktens brutna löften och dess kvarstående skuld till atollens medborgare. På flaggan syns texten MEN OTEMJEJ REJ ILO BEIN ANIJ tryckt i versaler, »Allt är i Guds händer«. Det var dessa ord som uppgivet yttrades av Bikinibefolkningens ledare Juda efter att amerikanska trupper bett de boende att ge plats åt de kommande sprängningarna. Flaggans 23 vita stjärnor representerar Bikiniatollens kvarvarande korallöar. På en av de vita ränderna finns också tre svarta stjärnor. De representerar de öar, Bokonijien, Aerokojlol och Nam, som sprängdes till vitt pulver av Castle Bravo.¹⁰

Kärnvapenavskräckningens logik är brutal. Det räckte inte med att utveckla ett kärnvapen, dess brutala kraft måste också göras synlig för världen. Det var först då som maktbalansen mellan öst och väst kunde etableras och upprätthållas. De första provsprängningarna på Bikiniatollen inbegrep en militärstyrka på sammanlagt 42 000 män, 250 fartyg, 150 flygplan, samt 25 000 enheter av utrustning för att mäta det radioaktiva nedfallet. Den planerade biologiska forskningen krävde också transporten av tusentals råttor, getter och grisar som skulle användas för djurförsök.¹¹

Dessutom fraktades vad som på den tiden motsvarade hälften av världens samlade utrustning och material för filmproduktion till Bikini: 750 filmkameror, 18 ton filmutrustning, och tillräckligt med film för att spela in elva storfiler. Vissa har kallat det som skedde i Bikini för starten på det amerikanska filmmilitära komplexet. Allt skulle dokumenteras. Tvångsevakueringen av Bikiniatollens befolkning följdes minutiöst av

närgångna kameramän. Befolkningens sista mässa i öns kyrka fick hållas tre gånger eftersom regissören inte var nöjd med kameravinklarna. I en berömd scen från denna tvångsförflyttning syns den amerikanska marinkommendören Ben H. Wyatt överlägga med Bikinibefolkningens ledare Juda. Omringad av sittande öbor ber Wyatt Bikinis befolkning att tillfälligt lämna sin atoll »för mänsklighetens bästa«. Scenen regisserades i detalj och avslutades först efter flera omtagningar.¹²

Det mest intressanta bildmaterialet tycks dock ha kommit från filmningen av själva kärnvapenexplosionerna. Råmaterialet från dessa brukades främst för militärvetenskapliga ändamål, men hårt redigerade versioner – oftast med tillagda berättarröster och spektakulära ljudeffekter – har kommit att bli ikoniska illustrationer av kärnvapenmakternas latenta våldskapital.¹³ Vid ungefär samma tidpunkt byggde USA paradoxalt nog även upp den infrastruktur som skulle komma att lägga grunden för supermaktens »mjuka makt« genom omfattande investeringar i kultur, diplomati och en våg av amerikansk populärkultur vars svall skulle komma att nå alla världens hörn.¹⁴

Amerikanska dokumentärfilmer om atombomben med material från kärnvapensprängningarna på Marshallöarna visades återkommande under denna tid för bland annat amerikanska politiker. När ledamöterna lämnar filmsalen och fångas upp av journalister för filmade intervjuer är de påtagligt skakade – och märkbart imponerade.¹⁵

Det filmmilitära komplexet var inte bara ett amerikanskt fenomen, givetvis. Det sägs att Frankrikes president Charles de Gaulle hade liknande ambitioner när landets kärnvapentester påbörjades i Franska Polynesien under 1960-talet. Men besvikelsen blev stor efter att de Gaulle med stor möda tagit sig till Mururoa hösten 1966 för att beskåda en av de många planerade franska provsprängningarna. Det han fick se var inte

ett mäktigt svampmoln som reste sig mot himlen, symbolen för militärvetenskaplig excellens och teknisk dominans. Istället fick de Gaulle bevittna en sprängladdning stor som ett kylskåp dingla från ett rep fäst vid en heliumballong sexhundra meter upp i luften.¹⁶

Mänsklig uppfinningsrikedom tycks inte ha några gränser när det gäller utvecklingen av kärnvapen. Atom- och vätebomber sprängdes över himlen, under jord, i de djupaste haven och i rymden. Forskare har använt luftballonger, specialutformade avfyrningstorn, schakt fodrade med korrugerat stål och raketer så kraftfulla att de kan nå 400 kilometers höjd.

Den enorma förödelse som Castle Bravo skapade den första mars 1954 över Bikiniöarna ledde inte till besinning. Tvärtom. Bara månader efter dagen med två solar bestämde Storbritannien sig för att snabba på utvecklingen av en egen vätebomb.¹⁷ Mellan 1966 och 1996 genomförde fransmännen 193 kärnvapentester i Mururoa och Fangataufaöarna. Det uppskattas att ungefär 110 000 människor i Franska Polynesien utsattes för radioaktivt nedfall från dessa sprängningar – i praktiken hela ögruppens befolkning vid denna tid.¹⁸ Det var dessa sprängningar som lade grunden för Frankrikes kärnvapenavskräckning och som nu, inom en snar framtid, skulle kunna bli en del av Sveriges militära försvar.¹⁹

Storbritannien genomförde under ungefär samma tid en rad sprängningar över Malden och Julön i nuvarande Kiribati, samt ute på Maralinga, »åskans fält«, i södra Australien.²⁰ Tiotusentals brittiska värnpliktiga, som arbetade på platser där kärnvapentester genomfördes, och deras familjer för fortfarande en kamp för erkännande från den brittiska regeringen.²¹ I Fiji lever än idag veteraner från den unga önationen som skickades för att understödja, bevittna och städa upp efter de brittiska sprängningarna på Julön. De hundratals icke-vita soldaterna från Fiji fick i regel

hantera de smutsigaste och farligaste arbetsuppgifterna, som att samla ihop döda fåglar och dumpa radioaktivt avfall i havet.²² Bland de efterlevande i Fiji pratas det fortfarande om släktingar som stannat av i växten i unga år, eller vars naglar faller av när de blir blöta.²³

*

Kinas omfattande kärnvapenprogram har länge varit höljt i dunkel, dolt som i så många andra länder av hemligstämpelade dokument och partilofade forskare och militärer. Sedan 1964 har landet i öst försökt bygga ett rykte om sig som en kärnvapenmakt med samvete och unik fallenhet för rationell självbehärskning. Ny forskning visar en helt annan bild. Landet genomförde 46 kärnvapensprängningar mellan 1964 och 1996. Dokument visar att Mao Zedong under denna tid inte drog sig för att begrunda en framtid där hälften av jordens befolkning offrades i ett kärnvapenkrig – om det kunde leda till en fullständig seger i världen för socialismen.²⁴

Sovjetunionen förlade sina prover till Semipalatinsk i Kazakstan samt över den arktiska Severnyjön. Samtliga dessa länder satte tvångsflyttningar i system i samband med sina provsprängningar.²⁵ Ett av dessa vätebombstest var den utan konkurrens största atomsprängningen någonsin, *Tsar Bomba*. 1961 utlöstes tsarbomben över den arktiska ögruppen Novaja Zemlja med en sprängkraft på över 50 megaton – tre gånger större än Castle Bravo. Även sovjetiska beslutsfattare var intresserade av hur kärnvapensprängningarna påverkade människor. När de första sovjetiska vätebombsprängningarna genomfördes över Semipalatinsk evakuerades tusentals personer och boskap i förväg, med undantag för de 40 invånarna i den lilla byn Karaul som lämnades kvar för att myndigheterna skulle kunna studera vätebombens hälsoeffekter.²⁶